

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 330

DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.36-4>

МОДЕЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

INNOVATIVE MODEL OF INDUSTRIAL ENTERPRISE DEVELOPMENT

Альошина Т.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Фісуненко Н.О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Сидоров О.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Aloshyna Tetiana, Fisunenka Nadiia, Sydorov Oleksandr
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

У статті проаналізовані наукові підходи до визначення дефініції «модель інноваційного розвитку» через комплексне дослідження формотворчих категорій. Вдосконалене та запропоноване авторське визначення категорії «модель інноваційного розвитку». Проаналізовані та систематизовані моделі інноваційного розвитку підприємства, визначені особливості функціонування моделей та особливості їх функціонування. Визначені типи інноваційного розвитку та їх значення у формування моделі інноваційного розвитку підприємства. Описані основні чинники зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають на формування та впровадження інноваційної моделі розвитку підприємства. Визначені етапи побудови інноваційної моделі розвитку підприємства. Розроблена та запропоновано графічна бізнес-модель розвитку промислового підприємства шляхом впровадження інновацій.

Ключові слова: модель, інновації, чинники, стратегія, інноваційна модель розвитку.

An experience of last ten years shows that innovation is main factor of the development of modern enterprises. The innovative orientation of industrial enterprises provides business entities with competitive advantages that contribute to strengthening the market positions of the latter and thus stimulate economic growth not only of a separate enterprise, but also of the entire country as a whole. It should be noted that Ukrainian economy still does not have the proper conditions for innovative development. That is why a lot of domestic enterprises have a feature of energy intensity and low competitiveness. The article analyzes the theoretical foundation of innovative modelling of entrepreneurship and elaborating business development model of modern industrial enterprises, taking into account innovation components and the current state of the country's economy. Improved and proposed author's definition of the category "innovative development model". The innovative development models of the enterprise were analyzed and systematized, the peculiarities of the functioning of the models and the peculiarities of their functioning were determined. The types of innovative development and their significance in the formation of the innovative development model of the enterprise are determined. The main factors of the external and internal environment that affect the formation and implementation of an innovative model of enterprise development are described. The stages of building an innovative model of enterprise development are defined. A graphic business model for the development of an industrial enterprise through the introduction of innovations has been developed and proposed.

Keywords: model, innovations, factors, strategy, innovative model of development.

Постановка проблеми. Як показує досвід останніх десятиліть, інноваційні розробки та новітні технології є вирішальними чинниками розвитку сучасних підприємств. Інноваційна спрямованість підприємницької діяльності забезпечує суб'єктам господарювання конкурентні переваги, які сприяють зміцненню ринкових позицій останніх та тим самим стимулюють економічне зростання та не тільки окремого підприємства, а й усієї країни в цілому.

Необхідно відмітити, що українська економіка, на жаль, досі немає належних умов для інноваційного розвитку, тому більшість вітчизняних підприємств досі зберігають риси енергоємності та низької конкурентоспроможності. Існуючі дослідження діяльності українських підприємств демонструють комплекс проблем, які пов'язані з формуванням та розвитком стратегії інноваційного розвитку з причини відсутності комплексного підходу. Саме тому обрана тематика не втрачає своєї актуальності.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні питання щодо інноваційного розвитку, формування та впровадження інноваційних моделей висвітлені в роботах таких вчених, як Бондарчук Н.В. [2], Гринько Т.В., Єрмакова Г.В. [3], Мовчаненко І.В. [7], Петухова О.М. [11], Дідик Т.В. [12], Нагачевська Т.В. [13], Майнка М.К. [14] та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на вагомий вклад у розвиток теоретичного базису щодо досліджуваної тематики, невирішеним залишається питання застосування інновацій у моделюванні діяльності промислових підприємств як невід'ємної частини розвитку української економіки.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення теоретичних засад щодо інноваційного моделювання підприємницької діяльності, розробка бізнес-моделі розвитку сучасних промислових підприємств з урахуванням інноваційної складової та сучасного стану економіки країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідною умовою сьогодення є перехід підприємств України до інноваційної розвитку, що потребує розробки і реалізації ефективної моделі, яка б стала підґрунтям для поетапного, системного та керованого процесу впровадження інновацій та відображала стратегічні напрямки розвитку підприємства.

Складовими «моделі інноваційного розвитку» включає в себе такі економічні категорії як «модель», «інновації», «модель розвитку» та «бізнес-модель підприємства». Розглянемо дані категорії докладніше.

В загальному розумінні модель під моделлю розуміють спрощене відображення реального об'єкта, системи або поняття у вигляді рівняння, схеми, графіка, діаграми тощо [1, с. 14].

З точки зору досліджуваної теми, модель являє собою розгорнуту системно-логічну конструкцію, побудовану на інноваційному підґрунті [2]. У відповідні конструкції використовуються

взаємопов'язані якісні та кількісні параметри, що характеризують різні економічні процеси та визначають джерела та механізми регулювання, мотивацію та ефективність інноваційного управління підприємством.

Будь-яка модель, схема чи концепція повинні ґрунтуватись на загальних принципах, що відіграють роль формотворення. Насамперед, це принципи:

- цілісності (комплексності);
- спадковості (взаємозв'язок, конвергенція, співіснування старого і нового);
- синергичності;
- емерджентності (побудова дерева цілей для системи в цілому та її компонент);
- структурності;
- адаптивності (мобільності);
- альтернативності (взаємозамінні інноваційні ідеї, версії, варіанти);
- системності;
- неадитивності (синтез старого, сучасного і нового) [3].

В свою чергу інновація – це перетворення потенційного науково-технічного прогресу в реальний, який втілюється в нових продуктах і технологіях.

В економічній літературі зустрічаються різноманітні визначення даного поняття залежно від предмета та об'єкта свого дослідження. Так, Б. Твісс визначає інновацію як процес, у якому винахід або ідея набувають економічного змісту.

Ф. Ніксон вважає, що інновація – це сукупність технічних, виробничих і комерційних заходів, що спричиняють появу на ринку нових товарів, поліпшених промислових процесів та устаткування [4].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про інноваційну діяльність», інновації – це знову створені (застосовані) і (або) удосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які істотно поліпшують структуру і якість виробництва й (або) соціальної сфери [5].

У статті 4 Закону України «Про інноваційну діяльність» визначено перелік об'єктів інноваційної діяльності. Об'єктами інноваційної діяльності є:

- інноваційні програми і проекти;
- нові знання та інтелектуальні продукти;
- виробниче обладнання та процеси;
- інфраструктура виробництва і підприємництва;
- організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва і (або) соціальної сфери;
- сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки;
- товарна продукція;
- механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції [5].

Суть інновацій у контексті моделі полягає у новостворені або вдосконалені технологічних процесів, впровадження організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру підприємства. Інновації, особливо у контексті розвитку підприємства є суттєвий елементом підвищення конкурентоспроможності останнього.

Наступною формотворчою категорією досліджуваного поняття є модель розвитку, яка на думку авторів, є основним бачення процесів економічного підприємства в цілому, що пропонується для реалізації органами управління для досягнення основних цілей підприємства.

Створення моделі розвитку підприємства не можливе без формування бізнес-моделі підприємства.

К. Зотт і Аміт Р. описують бізнес-модель як набір дій, за допомогою яких створюється цінність за умови використання сприятливих можливостей [6].

А. Афуа визначає бізнес-модель підприємства як комплекс дій, методів і часу їхньої реалізації, використовуючи для цього свої засоби так, щоб створити якнайвищу вартість для клієнта, а також забезпечити собі позицію для перейняття вартості [7].

Дж. Магретта описує бізнес-модель спосіб, за допомогою якого підприємство надає споживачам товари та послуги [8].

Найбільш цікавим є визначення бізнес-моделі за Г. Хаммером, який визначає бізнес-модель підприємства через призму інноваційності [9]. На думку відповідного науковця, бізнес-модель є передумовою розвитку концепції інноваційного бізнесу, особливо у новітніх галузях економіки.

Хаммер вважає, що впровадження нових моделей бізнесу змінюють застарілі концепції управління та діють ефективніше, ніж впроваджені нові технології. Інноваційною концепцією ведення бізнесу доречно вважати застосування радикальних інновацій, які відкривають цілком нові можливості на ринку. За умови використання радикальних інновацій для революційних змін, необхідно розуміти бізнес-модель як певну сукупність, яка складається з багатьох елементів, що взаємодіють.

Г. Хаммер структурує таку модель за чотирма найважливішими елементами: базова стратегія; стратегічні засоби; зв'язок і стосунки з клієнтами; вартість мережі [9].

Узагальнюючи, вище приведені визначення суміжних економічних категорій, авторами запропоновано визначення поняття «моделі інноваційного розвитку», яка є вираженням пріоритетів, напрямків, структур, мотивів, стратегій і механізмів, що формують інноваційну політику підприємства та є базисом побудови бізнес-моделі підприємства, яка в свою чергу побудована на основних процесах функціонування підприємства інноваційним шляхом.

В економічній літературі описано різноманітні моделі інноваційного розвитку, які узагальнено та описано на рисунку 1.

Необхідно зазначити, що на практиці не існує інноваційних моделей розвитку, які б відповідали теоретичним канонам. Найбільш розповсюдженою серед зазначених п'яти моделей є змішана модель, яка адаптується до потреб кожного окремого підприємства, при цьому набір ключових елементів визначає саме підприємство, орієнтуючись на потреби виробництва.

В сучасних умовах розвитку економіки можливе використання декількох типів інноваційного розвитку, що зумовлено низкою різноманітних факторів [11], серед яких:

- територіальне розташування виробництва;
- географія ринку збуту готової продукції;
- характер реагування та потреби та умови суспільного розвитку;
- можливі ризики та проблеми підприємства;
- внутрішні особливості галузі;
- специфіка різних інноваційних моделей.

Враховуючи вищезазначені фактори, необхідно зауважити, що модель повинна бути розроблена із врахуванням всіх вищеперерахованих факторів та пріоритетів економічного розвитку підприємства, що буде повністю відповідати сучасному стану зовнішнього середовища.

Етапи побудови інноваційної моделі підприємства представлені на рисунку 2.

До особливостей формування інноваційної моделі слід віднести необхідність узгодження інноваційної стратегії підприємства із його загальною стратегією, яка має бути спрямована на вирішення стратегічних завдань.

Стратегічні завдання безпосередньо впливають на оптимізацію структури, визначають пріоритетні цілі для підприємства та їх впорядковують. Ефективність реалізації цих цілей залежить від особливостей інноваційної моделі, що має величезне значення для системної та злагодженої діяльності промислового підприємства.

Незалежно від ключових елементів моделі розвитку, остання має ґрунтуватися на новаторських змінах у всіх сферах його діяльності, тому впровадження та поширення інновацій на підприємствах має враховувати інновації у розробці продукції, тенденції новітніх технологічних процесів, інноваційні методи розвитку персоналу та управлінської діяльності.

Формування та впровадження моделі інноваційного розвитку підприємства має враховувати впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

До внутрішніх чинників відносять ті, які здійснюють вплив на інноваційний розвиток в межах підприємства. Зазвичай до внутрішніх чинників відносять місію та цілі підприємства, які спрямовані на реалізацію стратегічних заходів, інноваційний потенціал підприємства, наявність фахівців з економічної безпеки та виробничих можливостей останнього.

Рис. 1. Характеристики моделей інноваційного розвитку підприємства

Щодо зовнішніх чинників, то до відповідної групи відносяться чинники, які здійснюють вплив на інноваційний розвиток з боку навколишнього середовища підприємства. В економічній літературі наведено багато варіантів систематизації та класифікації чинників, що впливають на впровадження інновацій у діяльність підприємства, але на нашу думку, традиційні PEST-фактори у більш розширеному варіанті є найбільш вдалою системою групування останніх.

Таким чином, до чинників зовнішнього середовища за умови інноваційного розвитку необхідно відносити наступні:

- політико-правові;
- економічно-інформаційні;
- техніко-технологічні;
- організаційні;
- соціально-культурні.

Більш детальна характеристика кожної групи представлена нижче у таблиці 1.

Залежно від ступеня впливу груп чинників та способу організації інноваційного процесу на підприємстві можна виділити такі три моделі інноваційного розвитку:

1. Інноваційний розвиток на основі внутрішньої організації процесу, базисом якого є інновації, що створюються і реалізуються всередині підприємства в межах спеціалізованих підрозділів шляхом планування та моніторингу їх взаємодії з інноваційними проектами.

2. Інноваційний розвиток на основі зовнішньої організації процесу, який реалізовується за допомогою розміщення замовлень у сторонніх організаціях на створення і освоєння інновації.

3. Інноваційний розвиток на основі зовнішньої організації процесу за допомогою венчурів,

Рис. 2. Етапи побудови інноваційної моделі підприємства

коли підприємство для реалізації інноваційного проекту засновує дочірні венчурні фірми, які залучають додаткові сторонні кошти.

На базі проаналізованих вище існуючих моделей інноваційного розвитку, характеристик та чинників формування бізнес-моделей, авторами розроблена та запропонована базова модель інноваційного розвитку промислових підприємств України, яка передбачає створення інноваційно-орієнтованого підприємства з урахуванням особливостей сучасного стану економіки держави (рис. 3).

На думку авторів основними структурними складовими інноваційна модель розвитку промислового підприємства мають бути наступні:

– базова стратегія підприємства;

– стратегічні напрямки функціонування підприємства;

– ринок функціонування підприємства.

Базова стратегія підприємства має включати в себе наступні елементи: цілі; місія; структура потенціалу підприємства; конкурентна позиція підприємства; фінансовий результат від реалізації даної стратегії.

Базова стратегія має бути орієнтована на зміни стану підприємства, що безпосередньо залежить від інноваційного потенціалу підприємства, джерелом якого є інновації, що створюють якісно нові можливості для подальшої діяльності підприємства шляхом реалізації новітніх рішень, ідей та нововведень.

Таблиця 1

Основні чинники інноваційного розвитку підприємства

№	Чинники інноваційного розвитку	Характер впливу чинника
1	Політико-правові	– створення правової основи інноваційного розвитку українських підприємств на базі законів та підзаконних актів;
2	Економічно-інформаційні	– прискорення процесів вертикальної та горизонтальної інтеграції у міжнародний простір; – здійснення впливу через загострення конкуренції на старих ринках та створення нових ринків у відповідності до запитів суспільства.
3	Техніко-технологічні	– створення підґрунтя для нових шляхів задоволення потреб суспільства; – стимулювання інноваційного розвитку через поліпшення рівня освіченості населення, вдосконалення рівня знань і рівня розвитку науки; – здійснення впливу на технічні та технологічні аспекти інноваційної діяльності промислових підприємств.
4	Організаційні-управлінські	– здійснення впливу через інституційно-управлінські та інституційно-організаційні зміни в інноваційній сфері.
5	Соціально-культурні	– виокремлення впливу соціально-культурних наслідків інноваційного розвитку від впливу багатьох інших факторів.

Вище зазначені елементи стратегії визначають стратегічні напрямки розвитку підприємства, які є вектором дій та орієнтиром досконалого розвитку підприємства у сучасних умовах розвитку економіки країни. Стратегічні напрямки функціонування та сама стратегія підприємства має розглядатися у тісному зв'язку, адже одне визначає інше.

Впровадження інновацій у всі сфери діяльності підприємства є передумовою зміни стратегічних напрямків та посилення позицій компанії на ринку.

Відповідно до розробленої моделі, стратегічні напрямки промислового підприємства мають бути пов'язані із розширенням ринку шляхом постійного вивчення попиту та утримання

конкурентоспроможної ціни за умови високої якості продукту.

Аналіз ринку функціонування підприємства необхідно проводити у розрізі його структури та учасників. Під структурою розуміють співвідношення пропозиції та попиту товарів та послуг на ринку. Учасниками ринку є конкуренти, постачальники та споживачі.

Запропонована авторам модель передбачає тісний зв'язок як споживачами, так і з конкурентами, які функціонують на даному ринку, тому аналіз потреб, можливостей та діяльності як перших так і останніх має бути одним з пріоритетних завдань та напрямків діяльності на всіх стадіях функціонування моделі поряд з інноваційними векторами розвитку промислових підприємств.

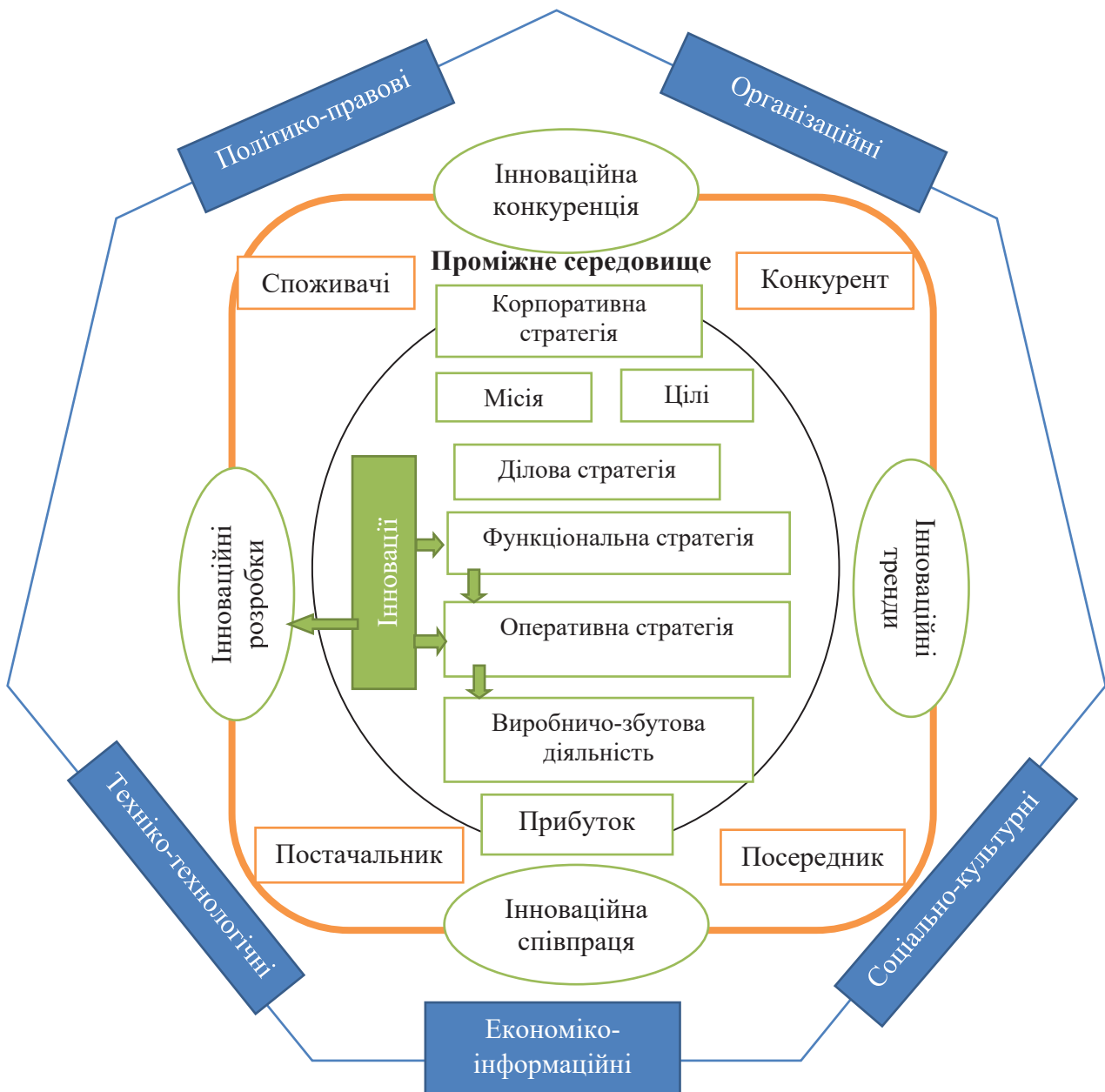

Рис. 3. Графічна бізнес-модель інноваційного розвитку промислового підприємства

Слід зауважити, що запропоноване моделювання інноваційної політики підприємства у сучасних умовах розвитку економіки передбачає досягнення відповідних результатів:

- формування ефективного виробничого комплексу, який забезпечує конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках ;
- задоволення потреб споживачів на ринку функціонування підприємства;
- зменшення залежності підприємства від постачальників;
- нарощування можливостей розширення ринку за рахунок конкурентних переваг шляхом впровадження інноваційної складової;
- підвищення конкурентоспроможності підприємства шляхом підвищення його кадрового, ресурсного та інноваційного потенціалу.

Висновки. Сучасний економічний розвиток країни вимагає від суб'єктів господарювання підвищення рівня інноваційної діяльності, оскільки впровадження інновацій є основним чинником ефективної діяльності як окремих підприємств, так і національної економіки. Впровадження

інновацій на промислових підприємствах постає особливо гостро у світлі підвищення ефективності та конкурентоспроможності останніх.

На сучасному етапі розвитку, промислові підприємства вимушені переходити до самофінансування інновацій або шукати інвесторів, оскільки керівники промислових підприємств усвідомили, що інноваційна діяльність є запорукою успішного функціонування підприємства в ринкових умовах господарювання. Необхідно зазначити, що більшість підприємств мають інноваційних вектор розвитку, але досі існує проблема щодо комплексного інноваційного планування діяльності підприємств.

Саме тому, авторами статті запропоновано модель, яка є візуалізацією концепції впровадження інноваційної складової розвитку промислових підприємств. Модель описує базову стратегію підприємства з урахуванням інноваційної складової, визначає умови зовнішнього середовища функціонування підприємства та його учасників, а також дає змогу виділити стратегічні напрямки розвитку підприємства у теоретичному вимірі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гончарова Н.О., Ігнатюк А.І., Малиш Н.А. Мікроекономіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : МАУП, 2005. 304 с.
2. Бондарчук Н.В. Модель управління інноваційним потенціалом регіонів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_2_6
3. Гринько Т.В., Єрмакова Г.В. Сутність інноваційної активності підприємства та її оцінка. *Бізнес Інформ*. 2011. С. 62–64.
4. Лавріненко Ю.М. Теоретичні аспекти визначення сутності інновацій. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 2(6). С. 191–196.
5. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36 (06.09.2002). Ст. 266. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
6. Zott C. R. Amit Business Model Design: An Activity System Perspective. 2010. Vol. 43 (2/3). P. 216–226.
7. Afuah A. Business Models: A Strategic Management Approach. 2016. 415 p.
8. Magretta J. Why Business Models Matter. 2017. Vol. 80 (5). P. 86–92.
9. Hamel G. Leading the revolution. Harvard Business School Press. 2002.
10. Мовчаненко І.В. Бізнес-модель: сутність та інноваційна складова. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 40–42.
11. Петухова О. М. Моделі інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/264>
12. Дідик Т.В. Чинники інноваційного розвитку підприємства. Економіка і менеджмент 2016. *Перспективи інтеграції та інноваційного розвитку* : збірник наукових праць Міжнар. науково-практична конференція, 14-15 квітня 2016 р. : у 9 томах. Дніпропетровськ : Біла К.О., 2016. С. 64–66.
13. Нагачевська Т.В., Пригара О.Ю. Модель інноваційного розвитку сучасного підприємства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2018. Вип. 5. С. 33–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2018_5_7
14. Майнка М.К. Особливості сучасних моделей ефективного бізнесу підприємств. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. 2020. Vol. 27 (2020)
15. Козенков Д.Є., Крамаренко А.В., Вишневіська М.К., Альошина Т.В. Стратегічне управління персоналом промислового підприємства : монографія. Дніпро : Поліграфцентр «Формат», 2022. 116 с.
16. Кононова І.В. Показники комплексної оцінки стійкості функціонування будівельних підприємств. *Ефективна економіка*. 2011. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_9_46
17. Остапенко О.М. Сутність та особливості управління підприємствами в умовах кризи. *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2006. № 6. С. 226–229.
18. Фісуненко Н.О., Вакулич, М. М., Фісуненко П.А. Інноваційна конкурентоспроможність як компонента забезпечення економічної безпеки підприємства. *Modern science: problems and innovations: the 1-st International scientific and practical conference* (Stockholm, April 5-7, 2020). Stockholm, 2020. P. 704–709.

REFERENCES:

1. Goncharova N.O., Ignatyuk A.I., Malish N.A. (2005) Mikroekonomika: navch. posib. dlya stud. vishch. navch. zakl. Kyiv: MAUP, 304 p.
2. Bondarchuk N.V. (2011) Model' upravlinnya innovatsiyim potentsialom regioniv. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvitok*, no. 2. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_2_6
3. Grin'ko T.V., Ermakova G.V. (2011) Sutnist' innovatsiynoi aktivnosti pidpriemstva ta ii otsinka. *BiznesInform*, pp. 62–64.
4. Lavrinenko Yu.M. (2010) Teoretichni aspekty viznachennya sutnosti innovatsiy. *Visnik Zaporiz'kogo natsional'nogo universitetu*, no. 2(6), pp. 191–196.
5. Zakon Ukraini «Pro innovatsiyu diyal'nist'» vid 4 lipnya 2002 r. *Vidomosti Verkhovnoi Radi Ukraini*, 2002, no. 36 (06.09.2002), p. 266. Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
6. Zott C. R. (2010) Amit Business Model Design: An Activity System Perspective, vol. 43 (2/3), pp. 216–226.
7. Afuah A. (2016) Business Models: A Strategic Management Approach. 415 p.
8. Magretta J. (2017) Why Business Models Matter. Vol. 80 (5), pp. 86–92.
9. Hamel G. (2001) Leading the revolution: an interview with Gary Hamel. *Strategy & Leadership*.
10. Movchanenko I.V. (2018) Biznes-model': sutnist' ta innovatsiyina skladova. *Investitsii: praktika ta dosvid*, no. 20, pp. 40–42.
11. Petukhova O.M. Modeli innovatsiyного rozvitku pidpriemstv kharchovoi promislivosti. Available at: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/264>
12. Didik T.V. (2016) Chinniki innovatsiyного rozvitku pidpriemstva. *Ekonomika i menedzhment 2016: Perspektivi integratsii ta innovatsiyного rozvitku: zbirnik naukovikh prats'*. Mizhnar. naukovo-praktichna konferentsiya, 14-15 kvitnya 2016 r.: u 9 tomakh. Dnipropetrovs'k: Bila K.O., pp. 64–66.
13. Nagachevs'ka T.V., Prigara O.Yu. (2018) Model' innovatsiyного rozvitku suchasного pidpriemstva. *Visnik Kyivs'kogo natsional'nogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, no. 5, pp. 33–41.
14. Maynka M.K. (2020) Osoblivosti suchasnikh modeley effektivного biznesu pidpriemstv. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*, vol. 27
15. Kozenkov D.E., Kramarenko A.V., Vishnevs'ka M.K., Al'oshina T.V. (2022) Strategichne upravlinnya personalom promislivого pidpriemstva: monografiya. Dnipro: Poligrafcentr «Format», 116 p.
16. Kononova I.V. (2011) Pokazniki kompleksnoi otsinki stiykosti funktsionuvannya budivel'nikh pidpriemstv. *Efektivna ekonomika*, no. 9. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_9_46
17. Ostapenko O.M. (2006) Sutnist' ta osoblivosti upravlinnya pidpriemstvami v umovakh krizi. *Derzhava ta regioni. Seriya: Ekonomika ta pidpriemnitstvo*, no. 6, pp. 226–229.
18. Fisunen N.O., Vakulich M.M., Fisunen P.A. (2020) Innovatsiyina konkurentospromozhnist' yak komponenta zabezpechennya ekonomichnoi bezpeki pidpriemstva. *Modern science: problems and innovations: the 1-st International scientific and practical conference (Stockholm, April 5-7, 2020)*. Stockholm, pp. 704–709.